

نقش عوامل اجتماعی و فرهنگی بر سرمایه اجتماعی در بین زنان شهرستان گرمی

فاطمه مقرب^۱، سمیه صائب نیا^۲

^۱ مربی، گروه مدیریت موسسه آموزش عالی غیرانتفاعی غیر دولتی نوین، اردبیل، ایران

^۲ مربی، گروه مدیریت موسسه آموزش عالی غیرانتفاعی غیر دولتی نوین، اردبیل، ایران

mogharrabf991@gmail.com

چکیده

سرمایه اجتماعی در کنار سرمایه اقتصادی و سرمایه انسانی به مثابه متغیری تأثیرگذار در رشد و توسعه یافتگی شناخته شده است. امروزه توسعه پایدار و همه جانبه و مدیریت خردمندانانه و رسیدن به رشد و شکوفایی بدون توجه به زنانی که نیمی از جمعیت هر کشوری را تشکیل می دهد، هیچ جامعه ای نمی تواند به اهداف توسعه ای خود دست یابد. هدف از این مقاله تحلیل تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر در سرمایه اجتماعی زنان شهرستان گرمی است که مجموعه به هم پیوسته از شرایط و عوامل در سطح کلان، میانی و خرد در سرمایه اجتماعی زنان تأثیرگذارند. به منظور سنجش عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر در سرمایه اجتماعی زنان ۴۵۴ نفر به عنوان نمونه با فرمول کوکران انتخاب شدند. روش تحقیق پیمایش و تکنیک گردآوری داده ها پرسشنامه بوده است. یافته های تحقیق نشان دهنده ضعف سرمایه اجتماعی در میان زنان به ویژه در بعد اعتماد به ناآشنایان و مردم به طور کلی است. همچنین تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر سرمایه اجتماعی زنان نیز معنادار بوده است. با توجه به معناداری روابط و غلبه سرمایه اجتماعی سنتی در میان زنان، بهبود محیط اجتماعی، تقویت نهادهای مدنی، اصلاح بینش ها، نگرش ها و کنش های زنان ضروری به نظر می رسد.

واژگان کلیدی

سرمایه اجتماعی، عوامل اجتماعی، عوامل فرهنگی، خودآگاهی

پژوهش‌های نوین در مدیریت و حسابداری
پرتال جامع علوم انسانی

مفهوم سرمایه اجتماعی^۱ دارای تأثیر فزاینده‌ای است. این مفهوم مثل جرعه‌ای در علوم اجتماعی درخشید و به حوزه‌های گوناگون سیاست راه‌یافته و در رسانه‌های جمعی^۲ در حال مطرح‌شدن می‌باشد. رابرت پاتنام، عالم سیاسی سهم زیادی در مردمی کردن اصطلاحی دارد که قبل از او مبهم بود. پاتنام^۳ سرمایه اجتماعی را این‌گونه تعریف کرده است: ویژگی‌هایی از سرمایه اجتماعی چون اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها که می‌توانند کارآیی جامعه را از طریق تسهیل کنش‌های تعاونی بهبود دهند (فیلد، ۱۳۸۸).

می‌توان گفت که شبکه افراد خیلی مهم هستند؛ همان‌طور که گفته‌اند این‌که چی میدونی مهم نیست مهم کسانی‌اند که می‌شناسی این ضرب‌المثل چکیده بخش اعظم خرد متعارف درباره سرمایه اجتماعی است. ایده اصلی سرمایه اجتماعی این است که خانواده، دوستان، شرکا و همکاران شخص، سرمایه مهمی را تشکیل می‌دهند، سرمایه‌ای که به هنگام مواجهه با بحران فی‌نفسه سودمندند. در سال‌های اخیر تحولاتی در نهاد خانواده در رابطه با سرمایه اجتماعی رخ داده است. در درون خانواده سرمایه انسانی رشد یافته و به‌موازات این رشد، سرمایه اجتماعی رشد نیافته است. در این راستا پیامدهای مثبت سرمایه اجتماعی؛ مانند جامعه‌پذیری، رعایت نظم اجتماعی، فراهم کردن فرصت‌های برابر قابل توجه است. در این میان با تصور کم‌رنگ شدن سرمایه اجتماعی و اعتماد در روابط روزمره، اهمیت نقش زنان در جامعه و خانواده را قوت می‌بخشد. این توجه نیازمند توجه به سرمایه اجتماعی است؛ و در این میان افزایش سرمایه اجتماعی می‌تواند به دلیل غنی‌سازی کنش اجتماعی و معنا بخشی به آن، انگیزه حضور در زندگی اجتماعی را پررنگ کرده و بتواند جامعه را از عرصه تک ساحتی رقابت به عرصه چند ساحتی رقابت، مشارکت، همکاری و اعتماد متقابل سوق دهد. لذا برای تضمین حضور در عرصه‌های مختلف اجتماعی ارزیابی و سنجش سرمایه اجتماعی ضروری به نظر می‌رسد (تاجبخش، ۱۳۸۴).

در جوامع سنتی که اجتماع بر سایر خرده نظام‌ها برتری داشت زندگی گرم و پراحساسی در درون اجتماعات کوچک خانوادگی، طایفه‌ای و قومی پدید می‌آورد. ولی در جوامع مدرن با سیطره خرده نظام‌های اقتصادی و سیاسی بر خرده نظام‌های اجتماعی و فرهنگی زندگی سرد و بی‌روح گردیده است؛ که صاحب‌نظران در تحلیل آن‌ها به اهمیت و نقش سرمایه اجتماعی در روند توسعه همه‌جانبه و متوازن پی برده‌اند.

ایده محوری سرمایه اجتماعی را می‌توان در واژه (روابط) خلاصه کرد. اعضای جامعه با برقراری تماس با یکدیگر و پایدار ساختن آن‌ها قادر به همکاری با یکدیگر می‌شوند. به این طریق چیزهایی را کسب می‌کنند که به‌تنهایی قادر به کسب آن‌ها نمی‌باشند یا با دشواری قادر به کسب آن‌ها می‌شوند و تمایل دارند که ارزش‌های مشترکی با سایر اعضای این شبکه‌ها داشته باشند و با گسترش شبکه‌ها آن‌ها نوعی دارایی را تشکیل می‌دهند که می‌توان آن را به‌نوعی سرمایه مورد ملاحظه قرارداد (فیلد، ۱۳۸۸: فاتحی و اخلاصی، ۱۳۹۱). به اعتقاد بورديو سرمایه فرهنگی از خانواده به فرد انتقال می‌یابد. فرد این سرمایه را در مدرسه به مدرک تحصیلی تبدیل می‌کند و سپس مدرک خود را وارد بازار کار می‌کند و به وسیله آن موقعیت‌های اجتماعی بالاتر را به دست می‌آورد. (شمس الهی و کفاشی، ۱۳۹۲).

مطالعات انجام‌شده در یک دهه اخیر در ایران (عظیمی ۷۸، پیران ۷۷، عبدالهی ۷۷، سریع القلم ۸۰) چالش‌های اساسی در ساختار روابط اجتماعی و کنش جمعی را در جامعه ایران بازنمایی می‌کند که در آن ضعف کنش جمعی با رواج گسترده فرد-گرایی در اشکال منفی آن مواجه شده است. رفتارهایی نظیر عهدشکنی، بی‌اعتمادی، کلاه‌برداری، بهره‌کشی، قانون‌گریزی، نظم‌گریزی و خشونت در جامعه تجلیات اولیه فردگرایی خودخواهانه و سست شدن پیوندهای اجتماعی است (مرشدی و همکاران، ۱۳۸۸).

از آنجایی که زنان نیمی از افراد جامعه را تشکیل می‌دهند که در صورت مؤثر بودن فعالیت‌های این نیمه جامعه، جوامع به‌سوی کمال حرکت می‌کنند زنان در نقش مادران مهم‌ترین تأثیر را در شکل‌گیری میزان موفقیت تحصیلی فرزندان دارند و می‌توان گفت موفقیت فرزندان به‌راحتی به‌وسیله میزان سرمایه اجتماعی والدین آن‌ها سنجیده می‌شود. بررسی عوامل فرهنگی و

¹-Social capital

²-mass medial

³- Putnam

اجتماعی مؤثر بر سرمایه اجتماعی و مشارکت مدنی زنان که خود یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی به شمار می‌آید می‌توان ضمن شناخت کم و کیف فعالیت‌های مدنی زنان در آشکار ساختن موقعیت زنان در جامعه و نقش آن‌ها در فرآیند توسعه کشور و مسیر آنان را در مقابله صحیح و خردمندانه با تبعیض و نابرابری‌های جنسیتی مشخص نماید. استفاده از عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر به‌طور فزاینده در سرمایه اجتماعی مورداستفاده قرار گرفته است. مطالعات کمتری با تمرکز بر روی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر در فرآیند سرمایه اجتماعی وجود دارد؛ در مجموع، این مربوط به ترکیب عوامل اجتماعی و فرهنگی باهدف بهبود سرمایه اجتماعی می‌باشد؛ و در این تحقیق بر آنیم تا پاسخی به این سؤال دهیم عوامل اجتماعی و فرهنگی چه تأثیری بر سرمایه اجتماعی در بین زنان شهرستان گرمی دارند؟

ادبیات نظری

به‌منظور تسهیل در فهم سرمایه اجتماعی تعریف سرمایه اجتماعی از نظر اندیشمندان را در جدول زیر این‌چنین می‌توان خلاصه کرد.

محققین	تعریف سرمایه اجتماعی	هدف	سطح مطالعه	سطح تحلیل
بورديو (۱۹۸۶)	منابعی که منافع عمومی را مورد ارزیابی قرار می‌دهند	دستیابی به سرمایه اقتصادی	افراد در حال رقابت	خرد
کلمن (۱۹۸۸)	جنبه‌هایی از ساختار اجتماعی که اعضای آن به‌عنوان منبعی برای رسیدن به منافع خود استفاده می‌کنند.	دستیابی به سرمایه انسانی	افراد در گروه‌های فAMILI و اجتماعی	میانی
پوتنام (۲۰۰۰)	مفاهیمی چون اعتماد، هنجار و شبکه‌ها که موجب ایجاد ارتباط و مشارکت اعضا می‌شود.	دستیابی به دموکراسی و توسعه اقتصاد	نظام سیاسی در سطح ملی	کلان

مفهوم‌پردازی سرمایه اجتماعی عمدتاً مرهون مطالعات بورديو^۴، کلمن^۵، پاتنامو فوکویاما^۶ است. در دیدگاه فوکویاما، یکی از منابع اصلی برای تولید سرمایه اجتماعی در سطح جهانی خانواده است که با ایفای نقش خود می‌تواند زمینه پیوند و اعتماد بین افراد را به وجود آورد (ربانی و گنجی، ۱۳۸۷).

کلمن سرمایه اجتماعی را منابعی می‌داند که در روابط خانواده و در سازمان اجتماعی محلی وجود دارند و برای رشد شناختی و اجتماعی کودک یا جوان مفید هستند و سطح تجزیه و تحلیل فوکویاما، ارتباط خانواده‌ها با یکدیگر و افراد در خانواده‌ها است و سطح تجزیه و تحلیل کلمن افراد در گروه‌های فAMILI و اجتماعی است. کلمن و بورديو تا حد زیادی نسبت به جنسیت بی‌توجه بوده اند و به خاطر نادیده گرفتن جنسیت در کارشان مورداستفاده قرار گرفته‌اند. نقدهای فمینیستی مطرح ساخته‌اند که مشارکت مدنی بالا تا حد زیادی جنسیتی است (فیلد، ۱۳۸۸). از نظریه‌های کنش متقابل نمادی که بر انگاره‌های ذهنی انسان و پنداشت و نگرش زنان به‌عنوان اصلی‌ترین عامل تعیین‌کننده کنش اجتماعی تأکید دارند استفاده شده است.

نگارنده در این نوشتار با اتخاذ رویکرد تلفیقی، سرمایه اجتماعی زنان و عوامل مؤثر بر آن را به‌عنوان مفهومی پیچیده چندبعدی در ابعاد ذهنی و عینی در نظر گرفته است که مشتمل بر روابط و پیوندها هنجارها و همبستگی و انسجام اجتماعی است. مطابق دیدگاه‌ها و نظریه‌ها، سرمایه اجتماعی تابعی از مجموعه به‌هم‌پیوسته‌ای از شرایط و عوامل سطح خرد و میانی و

⁴ Bourdieu

⁵ Colman

⁶ Fukuyama

کلان است که هر دسته از آن‌ها در فرآیند شکل‌گیری و تغییرات سرمایه اجتماعی سهمی دارند. ترکیب متغیرهای مذکور که در قالب مدل آمده، نشان‌دهنده آن است که سرمایه اجتماعی زنان تابعی از عوامل در سطح کلان شامل محیط (ساختار، موقعیت جغرافیایی- سیاسی و سطح توسعه اجتماعی- فرهنگی محل سکونت زنان) در سطح میانی به بررسی تأثیر خانواده و قومیت (نهادهای غیررسمی) و رسانه‌های جمعی (نهادهای رسمی) و در سطح فرد به بررسی تأثیر ارزش‌ها، نگرش‌ها و ویژگی عینی و اجتماعی (پایگاه اجتماعی) است؛ که این متغیرهای تأثیرگذار برگرفته از منابع نظری و تجربی متعددی است که در پژوهش مورد استفاده قرار گرفته و به صورت یک مدل فرضی برای سنجش و تحلیل سرمایه اجتماعی زنان در شهرستان گرمی مورد استفاده قرار گرفته است. در این مقاله نگارنده درصدد بررسی تأثیر هریک از این عوامل فرهنگی، اجتماعی و شخصیتی در پیدایش و میزان سرمایه اجتماعی زنان در شهرستان گرمی می‌باشد؛ که در شهرستان گرمی از لحاظ محیط طبیعی یعنی موقعیت و ویژگی‌های جغرافیایی و اکولوژی مورد بررسی قرار گرفته و در سطح میانی درصدد بررسی تأثیر موقعیت و پایگاه اجتماعی، قومیت و جلسات مذهبی، دسترسی به عملکرد نهادهای آموزشی و رسانه‌ای و در سطح خرد به بررسی ویژگی‌های ذهنی و شخصیتی زنان (باورها، نگرش‌ها و ...) مورد بررسی قرار گرفته که بیشتر در مورد شکستن ساختارهای جنسیتی و بیرون آمدن از انزوای کار خانگی و مشارکت فعال در انجام کارهای بیرون از خانه مدنظر است.

با توجه به مبانی نظری فرضیه‌های پژوهش به شرح زیر طراحی شد:

- ۱- شرایط و ویژگی طبیعی و اجتماعی محل سکونت زنان در سرمایه اجتماعی تأثیر معنی‌داری دارد.
- ۲- تقسیم‌کار جنسی در میزان سرمایه اجتماعی تأثیر معنی‌داری دارد.
- ۳- پایگاه اجتماعی- فرهنگی زنان (شغل، تحصیلات، درآمد و وضع تأهل) در سرمایه اجتماعی تأثیر معنی‌داری دارد.
- ۴- عضویت زنان در گروه‌های مذهبی در سرمایه اجتماعی تأثیر معنی‌داری دارد.
- ۵- استفاده زنان از رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی در سرمایه اجتماعی تأثیر معنی‌داری دارد.
- ۶- میزان مطالعه زنان (کتاب، روزنامه، مجلات و ...) در سرمایه اجتماعی تأثیر معنی‌داری دارد.
- ۷- تعامل بین زنان در سرمایه اجتماعی تأثیر معنی‌داری دارد.
- ۸- میزان فردگرایی زنان در سرمایه اجتماعی تأثیر معنی‌داری دارد.
- ۹- نگرش جنسیتی زنان در سرمایه اجتماعی تأثیر معنی‌داری دارد.

روش پژوهش

برای تحلیل عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی زنان شهرستان گرمی از دو روش اسنادی و پیمایشی استفاده شده است. روش‌های اسنادی در زمره روش‌های یا سنجه‌های غیر مزاحم و غیر واکنشی به شمار می‌آید که در این روش نیازمند کسب اطلاعات از طریق مطالعات دستاوردها و یافته‌های تحقیقات قبلی می‌باشد و همچنین از روش پیمایشی استفاده گردیده است. این روش دارای ویژگی‌هایی است که همگی آن‌ها در رابطه با روش این پژوهش صدق می‌کند. اصل مهم پیمایش از نظر وایزبرگ و براون این است: اگر می‌خواهید بدانید مردم چگونه می‌اندیشند باید از خود آن‌ها پرسید» (ربانی، گنجی، ۱۳۸۷). جامعه آماری مجموع زنان ۴۹-۱۵ ساله شهرستان گرمی می‌باشد؛ که تعداد کل آن‌ها طی سرشماری ۱۳۸۵، ۲۷۲۵۴ نفر اعلام شده است؛ بنابراین حجم نمونه با بهره‌گیری از روش فرمول جامعه محدود کوکران برابر با ۴۵۴ نفر تعیین شد.

در این پژوهش با توجه به محدودیت‌ها و مضایق مالی و زمانی و ضرورت به حداقل رساندن حجم نمونه و مسئله دسترسی به فهرست زنان مورد بررسی، روش نمونه‌گیری احتمالی خوشه‌ای چند مرحله انتخاب گردیده است. در این روش نمونه‌گیری هدف اصلی این است که ابتدا از خود شهر (خوشه‌ها) نمونه‌ای انتخاب گردد. از این‌رو در ابتدا از خود شهر؛ محله‌ها (خوشه‌های) کوچک‌تری به صورت نمونه‌گیری انتخاب می‌شود (دواس، ۱۳۸۳).

یافته‌های پژوهش

نتایج آمار توصیفی

برحسب اطلاعات به دست آمده میانگین متغیر سن پاسخگویان برابر با ۲۶/۵۲ و تعداد ۱۵۴ نفر معادل ۳۳/۹ در سطح تحصیلات متوسطه و دیپلم بوده و بیشترین فراوانی را به خود اختصاص می‌دهد. مطابق با یافته‌های پژوهش تعداد ۲۵۲ نفر از پاسخگویان معادل ۵۵/۵ در صد از کل پاسخگویان مجرد و دارای بیشترین فراوانی بوده‌اند.

جدول شماره ۱- ضرایب همبستگی و ضرایب تبیین مدل رگرسیونی

متغیر	خطای برآورد	نمو ضریب تبیین	ضریب تبیین R	ضریب همبستگی R رگرسیونی
محیط طبیعی و اجتماعی	۵/۴۰۸	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۲۶
رسانه‌های جمعی	۵/۲۶۷	۰/۱۱	۰/۱۱	۰/۳۴
تعامل بین زنان	۳/۹۷۶	۰/۴۹	۰/۴۹	۰/۷۰
فردگرایی	۵/۷۷۰	۰/۱۷	۰/۱۷	۰/۴۲
نگرش جنسیتی	۴/۸۸۴	۰/۲۳	۰/۲۳	۰/۴۹

مطابق با جدول فوق ضریب تبیین نگرش جنسیتی و سرمایه اجتماعی در بین زنان شهر گرمی ۰/۲۴ بوده که نشان‌دهنده این است که ۰/۲۴ درصد از واریانس‌های متغیر سرمایه اجتماعی در بین زنان شهر گرمی توسط متغیر نگرش جنسیتی تبیین می‌شود و ضریب همبستگی رگرسیونی بین محیط طبیعی و اجتماعی و سرمایه اجتماعی در بین زنان شهر گرمی در پاسخگویان برابر با ۰/۲۶ بوده و میزان ضریب تبیین برابر با است که ۰/۰۶ که نشان‌دهنده این است که از واریانس‌های متغیر سرمایه اجتماعی توسط متغیر محیط طبیعی و اجتماعی تبیین می‌شود.

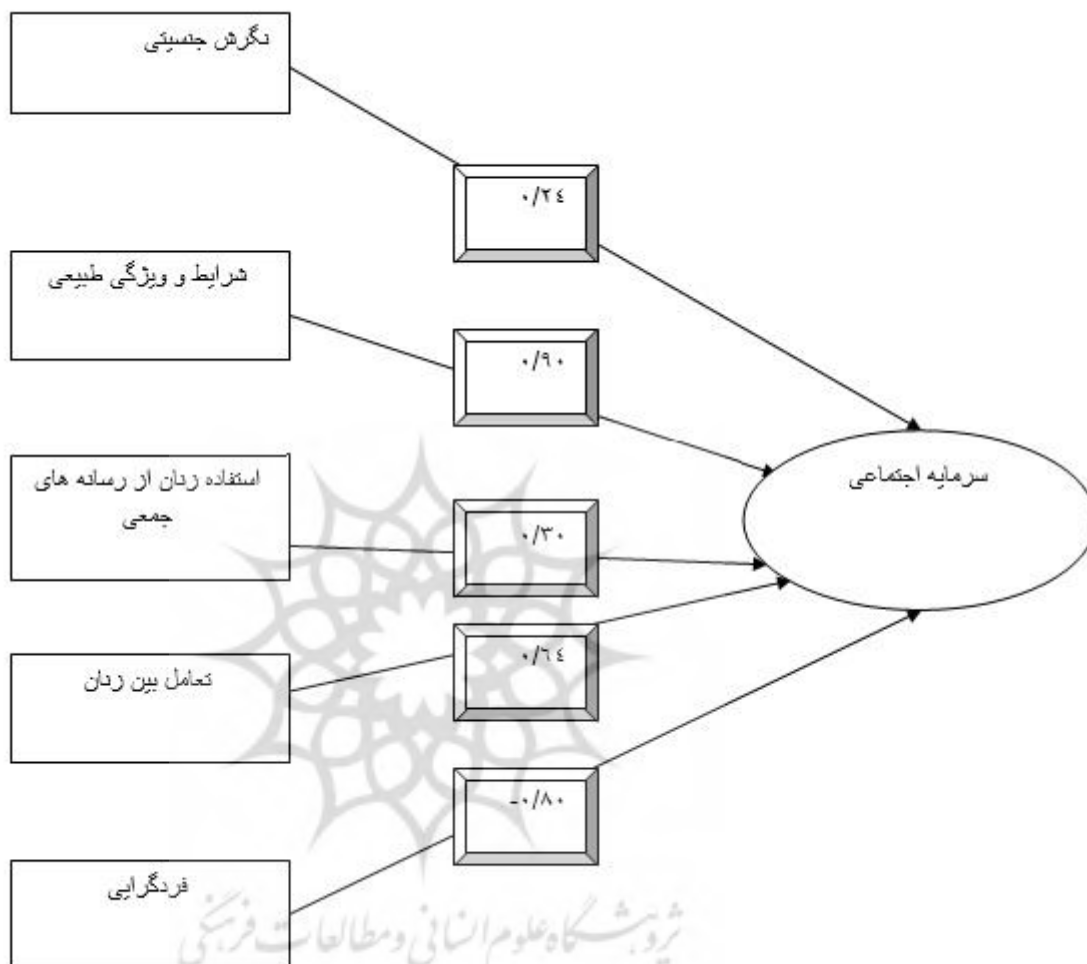
ضریب همبستگی رگرسیونی بین استفاده زنان از رسانه‌های جمعی و سرمایه اجتماعی در بین زنان شهر گرمی در پاسخگویان برابر با ۰/۳۴ بوده و میزان ضریب تبیین برابر با است که ۰/۱۱ که نشان‌دهنده این است که از واریانس‌های متغیر سرمایه اجتماعی توسط متغیر محیط طبیعی و اجتماعی تبیین می‌شود. ضریب همبستگی رگرسیونی بین تعامل بین زنان و سرمایه اجتماعی در بین زنان شهر گرمی در پاسخگویان برابر با ۰/۷۰ بوده و میزان ضریب تبیین برابر با است که ۰/۴۹ که نشان‌دهنده این است که از واریانس‌های متغیر سرمایه اجتماعی توسط متغیر محیط طبیعی و اجتماعی تبیین می‌شود. ضریب همبستگی رگرسیونی بین فردگرایی و سرمایه اجتماعی در بین زنان شهر گرمی در پاسخگویان برابر با ۰/۴۲ بوده و میزان ضریب تبیین برابر با است که ۰/۱۸ که نشان‌دهنده این است که از واریانس‌های متغیر سرمایه اجتماعی توسط متغیر محیط طبیعی و اجتماعی تبیین می‌شود.

جدول شماره ۲: نتایج تحلیل‌های رگرسیونی متغیرهای تأیید شده

متغیر وابسته: سرمایه اجتماعی				عنوان متغیرهای مستقل وارد شده در مدل رگرسیون
Sig معنی‌داری بودن	T	F	B	
۰/۰۰۰	۵/۹۷۳	۳۳/۵۵۴	۰/۸۳	محیط طبیعی و اجتماعی
۰/۰۰۰	۷/۷۳۹	۵۹/۸۸۸	۱/۱۲	رسانه‌های جمعی
۰/۰۰۰	۲۱/۱۲۷	۴۴۶/۳۵۷	۱/۷۹	تعامل بین زنان
۰/۰۰۰	۹/۹۴۷	۹۸/۹۴۶	۱/۶۷	فردگرایی
۰/۰۰۰	۱۱/۹۴۷	۱۴۳/۳۷۵	۱/۴۷	نگرش جنسیتی

با توجه به نتایج جداول فوق میزان همبستگی متغیرهای تأیید شده در سطح خطاپذیری $0/05 > p$ معنی داری $0/000$ بوده است؛ بنابراین در فرضیه‌های تأیید شده H_1 و H_0 با حداکثر اطمینان $0/05$ رد می‌شود.

تحلیل مسیر

نمودار شماره ۱: تحلیل مسیر نتایج فرضیه ها

نتایج به دست آمده، حاکی از تأیید برخی از متغیرها در سطوح کلان، میانی و خرد بر میزان سرمایه اجتماعی در بین زنان است. نتایج به دست آمده بر مبنای فرضیه‌ها ارائه می‌گردد.

فرضیه اول: مطابق با یافته‌های سطح معنی داری آزمون برابر با $\text{sig}=(0/000)$ بوده و تأثیر پیش‌بینی سرمایه اجتماعی در بین زنان از طریق ویژگی‌های طبیعی و اجتماعی معنی دار است.

فرضیه دوم: به نظر می‌رسد تقسیم کار جنسی در سرمایه اجتماعی تأثیر دارد.

به دلیل نبود رابطه معنی دار بین تقسیم کار جنسی و سرمایه اجتماعی فرض تأثیر کار جنسیتی رد و فرض H_0 (خلاف ادعای ما) با حداکثر اطمینان پذیرفته می‌شود.

اگرچه جنبش زنان تاندازه‌ای برگرش مردان نسبت به کار درون و بیرون خانه تأثیر داشته اما حتی مردان آزاد شده هنوز معیارهای قدیمی مردانه را حفظ کرده‌اند (گیدنز: ۱۳۷۳، ۱۹۶).

فرضیه سوم: به نظر می‌رسد بین پایگاه اجتماعی زنان و میزان سرمایه اجتماعی رابطه معنی داری وجود دارد.

به دلیل نبود رابطه معنی‌دار بین پایگاه اجتماعی زنان و میزان سرمایه اجتماعی فرض تأثیر پایگاه اجتماعی افراد رد و فرض H0 (خلاف ادعای ما) با حداکثر اطمینان پذیرفته می‌شود.

فرض چهارم: به نظر می‌رسد عضویت زنان در گروه‌های مذهبی در سرمایه اجتماعی تأثیر دارد. با توجه به نتایج جدول فرض تأثیر عضویت زنان در گروه‌های مذهبی و سرمایه اجتماعی رد و فرض H0 (خلاف ادعای ما) با حداکثر اطمینان پذیرفته می‌شود. بر اساس مدل استارک و گلارک دین ابعاد مختلفی دارد که در ارتباط هم هستند؛ بنابراین علاوه بر حضور زنان در گروه‌های مذهبی عامل مؤثر دیگری به چشم می‌خورد و آن ملیت شخصی افراد به مذهب و عناصر مذهبی است که در نزد برخی اندیشمندان به هویت و نقش تعبیر می‌شود و صرفاً حضور زنان بدون توجه به ابعاد دیگر دین کنش‌ها را تسهیل نمی‌کند؛ و این فرضیه رد شد. فرضیه پنجم: به نظر می‌رسد استفاده زنان از رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی در سرمایه اجتماعی تأثیر دارد. بدین صورت که با افزایش میزان استفاده زنان از رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی کاهش می‌یابد. با توجه به یافته‌های پژوهش که میزان معنی‌داری $\text{sig}=(0/000)$ بوده است پیش‌بینی متغیر استفاده زنان از رسانه‌های جمعی بر سرمایه اجتماعی معنی‌دار می‌باشد. این فرضیه تأیید می‌شود.

فرضیه ششم: به نظر می‌رسد بین میزان مطالعه زنان در سرمایه اجتماعی تأثیر دارد. بدین صورت که با افزایش مطالعه فرد، سرمایه اجتماعی او نیز افزایش می‌یابد. با توجه به نتایج تحلیل که مقدار کمتر از $p > 0.5$ و $F(4,449)$ نشان می‌دهد که پاسخگویان با داشتن میزان مطالعه متفاوت، هیچ تفاوت معنی‌داری در زمینه سرمایه اجتماعی دیده نشد به بیان دیگر می‌توان استدلال کرد میزان مطالعه زنان هیچ تأثیر معنی‌داری در سرمایه اجتماعی در بین زنان ندارد و این فرضیه رد می‌شود.

فرضیه هفتم: به نظر می‌رسد تعامل زنان در سرمایه اجتماعی تأثیر دارد. نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که فرضیه موردنظر با میزان $\text{sig}=(0/000)$ تأیید می‌گردد که میزان تعامل بین زنان بر میزان سرمایه اجتماعی مؤثر بوده فرض H_1 تأیید و H_0 با حداکثر اطمینان رد می‌شود.

فرضیه هشتم: به نظر می‌رسد فردگرایی در سرمایه اجتماعی تأثیر دارد. (بدین صورت با افزایش فردگرایی سرمایه اجتماعی کاهش می‌یابد). با توجه به یافته‌های جدول و میزان معناداری $\text{sig}=(0/000)$ با $0/999$ در صد اطمینان و با $0/01$ خطا تأیید گردید؛ بنابراین تفاوت معناداری بین فردگرایی و سرمایه اجتماعی وجود دارد؛ و همبستگی به شکل منفی می‌باشد. فرضیه نهم: به نظر می‌رسد نگرش جنسیتی زنان در سرمایه اجتماعی تأثیر دارد. بدین صورت با گرایش بیشتر به برابری جنسیتی، بر سرمایه اجتماعی نیز اضافه می‌شود. با توجه به یافته‌های جدول معناداری $\text{sig}=(0/000)$ با $0/999$ در صد اطمینان و با $0/01$ خطا تأیید گردید؛ بنابراین تفاوت معنی‌داری بین نگرش زنان و سرمایه اجتماعی وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

همان‌گونه که پیش‌ازین گفته شد هدف اصلی پژوهش بررسی تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر سرمایه اجتماعی در بین زنان شهرستان گرمی می‌باشد نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی در بین زنان پایین و رو به متوسط است؛ بنابراین وضعیت سرمایه اجتماعی زنان جز در مواردی خاص که مربوط به جنبه‌های سنتی و درون‌گروهی است، در اغلب موارد به‌ویژه در روابط مدرن و آگاهی و اعتماد اجتماعی به‌عنوان مطلوب نیست. این نتایج مؤید وجود گونه‌ای از سرمایه اجتماعی درون‌گروهی است که در جوامع سنتی با تأکید بر روابط در شبکه خویشاوندی با اعتماد محدود و خاص وجود دارد. در صورتی که سرمایه اجتماعی جدید مبتنی بر روابط برون‌گروهی، اعتماد تعمیم‌یافته، مشارکت و روابط انجمنی هنوز شکل نگرفته است.

در این شرایط نا به سامانی اجتماعی در سطوح مختلف ایجاد خواهد شد که معرف گسست‌های اجتماعی است. در مجموع نشان‌دهنده ضعف سرمایه اجتماعی زنان و غلبه گونه سنتی بر زنان است، به‌طور کلی هر چه از سطح خانواده به سطح بالاتر حرکت کنیم از میزان اعتماد، روابط، همبستگی و ... کاسته می‌شود که باید در جهت تقویت سرمایه اجتماعی و پیامدهای مثبت ناشی از آن گام برداشت. این امر مهم با تلاش‌هایی در راستای تقویت پنداشت‌ها و نگرش مثبت به وضعیت موجود و آینده

جامعه برای همه زنان و ایجاد فرصت‌ها و بسترهای جدید با بسط سرمایه اجتماعی زنان، سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی ضروری به نظر می‌رسد.

با توجه به اینکه مجموعه متغیرهای مستقل سطح کلان، میانی و خرد در تعامل باهم و به‌صورت ترکیبی در ارتقاء کم و کیفیت مشارکت زنان دارد. لذا اتخاذ یک استراتژی عام و فراگیر برای ایجاد تغییر در مجموعه به‌هم‌پیوسته این متغیرها ضروری به نظر می‌رسد.

بدون شناخت علمی مسائل و موانع درراه افزایش سرمایه اجتماعی زنان، برنامه‌ریزی صحیحی صورت نخواهد گرفت و بدون برنامه‌ریزی و ارتقاء سطح سرمایه اجتماعی زنان که نیمی از جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند، به اهداف توسعه پایدار و متوازن کشور نمی‌رسیم.

لذا تغییر انگاره‌ها و نوع نگاه جنسیتی زنان در جهت برابری زن و مرد در تغییر الگوی کنش‌ها و رفع نابرابری‌های جنسیتی بسیار مؤثر است. در این میان زنان باید به حدی از آگاهی از تمامی مسائل روز داشته باشند و خودشان درراه رسیدن و نیل به اهداف و خواسته‌های خود گام بردارند.

پیشنهادات

با توجه به اینکه سرمایه اجتماعی یکی از نیازهای ضروری جامعه است؛ لازم است هر اقدامی که باعث ایجاد و دوام آن می‌شود به آن همت گماشته شود. بعلاوه هر قدر میزان مشارکت آگاهانه و توأم با توانمندسازی زنان در فرآیند رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی افزون‌تر گردد. مؤلفه‌های توسعه در یک راستای واحد حرکت خواهند کرد که این همسویی موجب بالندگی، تسهیل و رشد همه‌جانبه خواهد شد.

سرمایه اجتماعی می‌تواند به‌عنوان عامل مهمی در رشد و گسترش دیگر انواع سرمایه به برنامه‌ریزی صحیح و مشارکت دادن اعضای جامعه در انواع مشارکت‌های رسمی، انجمنی می‌توان موجب رشد و ارتقاء سایر عناصر و سرمایه اجتماعی در ابعاد خرد و کلان فراهم آورد. با بررسی یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان با در نظر گرفتن عوامل زیر که در سطوح کلان، میانی و خرد نظر خود را در جهت شناخت بهتر سرمایه اجتماعی و افزایش آن و عوامل فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر آن اقدام نمود. با توجه به یافته‌های محققان در مورد تأثیر ویژگی‌های و شرایط طبیعی و اجتماعی محل سکونت زنان در سرمایه اجتماعی آنان معتقدند بین توسعه فرهنگی و اجتماعی و میزان سرمایه اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد؛ که مسئولان شهرستان سعی در افزایش امکانات رفاهی و فرهنگی جامعه موردبررسی و بهبود کمی و کیفی برنامه‌های آموزشی و پژوهشی مربوط به امور بانوان و زنان اقدام نمایند؛ و همچنین به ایجاد زمینه‌های اجتماعی و سیاسی برای توانمندسازی زنان در جهت ارتقاء سطح مشارکت بردارند و پیشنهاد می‌شود برای رفع تأخر ساختاری اجتماعی نسبت به میزان رشد نظام شخصیتی افراد که این امر تعارض بین زنان و ساختار اجتماعی را می‌کاهد و به میزان فعالیت زنان و تأثیرگذاری مؤثر فعالیت زنان می‌افزاید که در غیر این صورت شرایط آنومیک زمانی که با تعارض روبه‌رو هستند و نارضایتی و همچنین بروز بحران‌های اخلاقی- آسیب‌های اجتماعی گسترش می‌یابد و فرآیند حرکت ساختاری و از بین رفتن تأخر ساختاری بسیار پیچیده و مشکل و پرهزینه خواهد بود. افزایش میزان فعالیت زنان در مراکز تفریحی و ورزشی که باعث گسترش بهینه تعاملات و همبستگی بین زنان می‌شود که آمادگی زنان برای ورود به اجتماع و مشارکت‌های مدنی آنان گسترش می‌یابد. ایجاد توازن و تناسب بیشتر بین سطح تحصیلات و رده‌های شغلی زنان که بسیاری از زنان با داشتن تحصیلات بالا به بازار کار راه پیدا نمی‌کنند. پس عوامل دیگری غیر از تحصیلات برای ورود زنان به بازار کار وجود دارند. حتی بسیاری از زنان و مردان به‌صرف اینکه درآمد خانواده را مکفی می‌داند اشتغال زنان را منتفی می‌دانند. درحالی‌که اشتغال زنان دارای نتایج بسیار ارزشمندی است که فقط بخش ناچیزی از آن‌ها جنبه اقتصادی یا مالی دارد؛ و به اجباری کردن تحصیل در جهت ریشه‌کن نمودن بی‌سوادی در بین زنان شهرستان گرمی بردارند و ارتقاء سطح آگاهی خانواده‌ها مبنی بر اینکه با افزایش سطح مشارکت اعضای خانواده‌ها و افزایش سطح سرمایه اجتماعی خود زودتر به اهداف می‌رسند و کنش ایشان تسهیل می‌گردد. شیوه برخورد مریبان در مورد تربیت جنسیتی دانش آموزان را اصلاح نمایند و تغییر و حذف کلیشه‌های جنسیتی موجود در کتب درسی در مقاطع تحصیلی متفاوت را در رأس برنامه خود قرار دهند و نهایتاً آموزش‌وپرورش می‌تواند با اتخاذ سیاست‌هایی در جهت ایجاد شرایط مناسب برای ارتقاء سرمایه اجتماعی گام بردارد.

انتقال صحیح باورها و تعهدات دینی و توجه به هر ابعاد دین (اعتقادی مناسکی، عاطفی، پیامدی و فکری دین) و نه لزوماً توجه صرف به بعد مناسکی، بر اساس ویژگی‌های جامعه آماری مورد بررسی که میزان شرکت در مراسمها و گروه‌های مذهبی زیاد بوده ولی چون همراه با افزایش بیشتر آگاهی و تعهد دینی نبوده که حضور چشمگیر زنان به شکل مؤثرتری کنش‌های آنان را تسهیل کرده و به افزایش سرمایه اجتماعی و بعد پیامدی دیم منجر نشده است.

به محققین آتی پیشنهاد می‌شود که با توجه به اینکه در این پژوهش ابعاد و عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی با توجه به برخی از عوامل فرهنگی و اجتماعی سنجیده شده است لذا می‌توان به‌طور جداگانه به تأثیر هر یک از عوامل و ارزش‌های اجتماعی، سیاسی، دینی و حتی خانوادگی پرداخت تا نتایج و دستاوردهای دقیق‌تر و کاربردی به دست آورد؛ و ساختار قدرت در خانواده بر مشارکت زنان تأثیر می‌گذارد پیشنهاد می‌شود تا تأثیر ساختار قدرت در خانواده بر سرمایه اجتماعی زنان سنجیده شود؛ و همچنین بررسی عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی زنان با توجه به سطوح خرد، میانی و کلاً ایده‌ای نوین می‌باشد برای تغییر و پیش‌بینی سرمایه اجتماعی در بین زنان نیازمند استراتژی فراگیر و عام در قالب توجه به ارتباط عوامل تأثیرگذار در سطوح مختلف جامعه است؛ و با توجه به اینکه تا به حال در مورد بررسی سرمایه اجتماعی در بین زنان کم و کیف آن کار پژوهش کمتری انجام شده است. انجام پژوهش‌هایی در رابطه با مشارکت و حضور فعال زنان در نهادهای معرفی نوین ضروری است.

منابع و مأخذ

۱. دکتر ابوالقاسم فاتحی، ابراهیم اخلاصی، (۱۳۹۲)، عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی (مورد مطالعه: دانش آموزان دختر پیش دانشگاهی شهر شیراز)، دوره ۴، شماره ۱۴، صفحه ۱۸۲-۱۴۵.
۲. بهزاد، داود (۱۳۸۴) تحلیل نظری سرمایه اجتماعی در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، مجموعه مقاله‌های نخستین سمپوزیوم سرمایه اجتماعی و رفاه اجتماعی، انتشارات دانشگاه بهزیستی و توانبخشی، چاپ اول
۳. تاجبخش، کیان (۱۳۸۴) مقاله کاربرد نظری سرمایه اجتماعی در تامین از کتاب سرمایه اجتماعی و رفاه اجتماعی، چاپ اول/ف تهران، انتشارات: دانشگاه علوم بهزیستی و توان بخشی
۴. دواس، دی. ای (۱۳۷۶) پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ ناییبی. تهران: انتشارات نی
۵. ربانی، علی-گنجی، محمد (۱۳۸۷) تمایلی بر رابطه دینداری و سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه تهران، فصلنامه علمی - پژوهشی علوم اجتماعی - شماره ۴۱
۶. ریتزر، جورج (۱۳۸۳) نظریه جامعه شناسی در دوران معاصر ترجمه: محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی، چاپ هشتم
۷. عبدالهی، محمد (۱۳۸۷) زنان در عرصه عمومی، تهران: انتشارات جامعه شناسان، چاپ اول
۸. غفاری، غلامرضا (۱۳۸۴) مقاله سنجش سرمایه اجتماعی از کتاب سرمایه اجتماعی و رفاه اجتماعی. تهران انتشارات دانشگاه بهزیستی و توان بخشی، چاپ اول
۹. فیلد، جان (۱۳۸۸) سرمایه اجتماعی، ترجمه غلامرضا غفاری و دیگران، تهران: انتشارات کویر. چاپ دوم
۱۰. کلمن، جیمز، مقاله نقش سرمایه اجتماعی در ایجاد سرمایه انسانی از کتاب سرمایه اجتماعی اعتماد دموکراسی و توسعه، ترجمه افشین خاکباز و دیگری. تهران: نشر شیرازه، چاپ اول
۱۱. گالبرایت، جان کنت (۱۳۸۴) آناتومی قدرت. مترجم: محبوبه مهاجر. تهران انتشارات صدا و سیما.
۱۲. مرشدی، ابوالفضل-شیری، حامد (۱۳۸۷)، مقایسه سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه تهران و اعضای کانون فرهنگی و هنری دانشگاه‌های شهر تهران، مجله جامعه شناسی ایران، شماره ۳ و ۴
۱۳. محمدی، محمد علی (۱۳۸۴) سرمایه اجتماعی و سنجش آن، تهران: انتشارات دانشگاه بهزیستی و توانبخشی.
۱۴. شمس الهی، سیمین، کفاشی، دکتر مجید، (۱۳۹۲)، عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر کیفیت زندگی شهروندان شهر تهران، فصلنامه پژوهش اجتماعی، سال پنجم، شماره بیستم.

15. Abbiut, Pamela Wallace (1993), sociology feminist perspective. routledge.
16. Bourdieu, (1986). the forms of capital in. c. Richard (ed), hand book of theory and research for the sociology of education, new york; green wood pres.
17. Coleman, James. (1988) social capital in the creation of human capital, American journal of sociology pp 95-120
18. Putnam, R. (2000), bowling alone, the collapse and revival of american community, new york: simon and schuster.

